

В. ТАРНОВСЬКИЙ ТА К. М. СКАРЖИНСЬКА

Серед приватних музейних зібрань України кінця XIX ст. були широко відомими значні колекції В. В. Тарновського (1837—1899), К. М. Скаржинської (1854—1832) та О. М. Поля (1832—1890).¹ Зосереджені у Качанівці, а потім у Києві та Чернігові, прилубенському Круглику та Катеринославі, ці приватні музейні осередки відіграли визначальну роль у формуванні національної мережі музеїв, були визначальним ядром концентрації предметів українського музейного фонду, котрим нині пишається наша країна. Кожен з власників цих музеїв був визначним культурним і просвітнім діячем початку нового українського відродження, використовував переважну більшість власних коштів на збір, популяризацію та збереження національного історико-культурного надбання.

Більшість власників приватних музеїв України особисто добре знали один одного, вели листування між собою. Особливо теплі стосунки існували між В. В. Тарновським та К. М. Скаржинською, 150-річчя від дня народження якої ми відзначаємо цього року.

Катерина Скаржинська (уроджена Райзер), дружина значного землевласника, генерал-майора, громадського діяча Лубенського повіту, вихованка Вищих жіночих курсів у Санкт-Петербурзі, «загорілася» ідеєю створення власного історико-краєзнавчого музею ще у 1880-х рр.² Натхненниками цієї ідеї були родич Скаржинських краєзнавець і колекціонер Г. С. Кир'яков (1806—1883) та її соратник, археолог і педагог Ф. І. Камінський (1845—1891). Саме за участю цих двох ентузіастів Скаржинській вдалося 1885 р. заснувати у власному маєтку Круглик, на північний захід від Лубен, історико-краєзнавчий музей.³ Музей К. М. Скаржинської мав кілька відділів,⁴ хоча переважна увага його фундаторів на початковому етапі існування зосереджувалася на збірках археологічних, історичних (історія Гетьманської України, нумізматики, предмети побуту XIX ст. та документальні пам'ятки), народознавчих і природничих.⁵

На початок 1890-х рр. припадає найбільш інтенсивний період збиральницької та науково-експозиційної діяльності Лубенського музею, очолюваного Ф. І. Камінським (1885—1891) та етнографом і географом С. К. Кульжинським (1891—1906). Колекція музею формувалася значними закупівлями речей власницею, внаслідок дарів родичів Скаржинських, землевласників та інтелігенції м. Лубен і повіту, подарунків селян і міщан Лубенщини, а також передачі окремих збірок науковцями, колекціонерами, чиновниками, серед яких знаходимо прізвища В. Б. Антоновича, К. В. Болсуновського, В. Ф. Беспальчева, В. І. Вернадського, В. П. Горленка, І. А. Зарецького, С. А. Мазаракі, Д. Я. Самоквасова та багатьох інших.⁶

У кінці 1880-х рр. К. М. Скаржинська знайомиться з В. В. Тарновським. Це знайомство відбулося у «штаб-квартирі» Московського Археологічного товариства у присутності його фактичного керівника графині П. С. Уварової, яка підтримувала дружні стосунки з лубенською меценаткою. Чергова зустріч відбулася під час роботи виставки до VIII Археологічного з'їзду у Москві 1890 р. А впродовж 1891—1899 рр. власники збірок вели особисте листування, в якому сповіщали один одному про можливості закупівлі певних мистецьких та історичних пам'яток, надходження до колекцій, видавничі та особисті плани. За останньої

війни архів Музею К. М. Скаржинської зазнав значних втрат,⁷ але й на сьогодні у ньому збереглося кілька цікавих документів щодо взаємовідносин двох ратаїв на терені музейного будівництва Лівобережжя.

Першу характеристику збірки В. В. Тарновського для К. М. Скаржинської та хранителя музею у Кругляку Ф. І. Камінського подав у своєму листі від 16.09.1889 р. відомий письменник, «батько» українського мистецтвознавства, публіцист та колекціонер В. П. Горленко (1853 — 1907):

«...Собрание Вас. Вас. Тарновского наиболее известно. Владелец затратил на него около 100 тысяч, но теперь оно стоит больше. Большая смесь — Портретная галерея малороссийских исторических лиц состоит из оригинальных портретов (штук за 20), копий с достоверных портретов (несколько), и множества, не имеющих никакой, кроме, декоративной, ценн[ости] портретов фантастических... В собрании утвари есть прекрасные вещи, хотя большинство не старо-малороссийские: оружие, знамена, перначи и всякие клейдноты — хороши. Пояса замечательны, но польские (слущкие), хотя бывшие предметы высшего искусства в Украине; одежда есть оригинальная и интересная, например, подлинные кунтуши гетьманши Скоропадской, шитье замечательное и множество, рукописей мало и неважны; собрание книг довольно большое, но беспорядочное: есть редкости, но нет каталога вещей... Интересное собрание картин (3), офортов (штук 15), рисунков и вещей — [Т. Г.] Шевченка. Комнаты, где хранится музей, сделаны якобы в старо-малороссийском вкусе, стоили очень дорого, но сделаны неумело — нечто вроде Грановитой палаты. Прислуга дома одета вся в кунтушах, что очень живописно...»⁸

Характеристика музейних починань В. В. Тарновського пішла на користь К. М. Скаржинській, котра виробила науково-виважений «Статут» свого закладу,⁹ орієнтувала хранителів на систематичне вивчення старожитностей та етнографії посульського регіону, заклала до програмних положень Круглицького музею перехід його з часом у громадську чи державну власність тощо.¹⁰

У свою чергу В. В. Тарновський допоміг К. М. Скаржинській придбати чи отримати в дар ряд колекцій — збірку античних монет, що походила з Керченського півострова, копійну колекцію портретів козацької старшини родом з Полтавщини, збірку старожитностей доби раннього залізного віку та середньовіччя з Мінусінської котловини від К. В. Болсуновського тощо. Особистими дарунками В. В. Тарновського були близько двох десятків книг, виданих поміж 1728—1848 рр., добірка кераміки доби бронзи з Подесення, літургійні гапти з Чернігівщини, писанки, рушники, зразки зброї XVII—XVIII ст.

Зберігся один з листів В. В. Тарновського до лубенської благодійниці та меценатки:

«Киев. 1891. Марта 6.

Многоуважаемая Екатерина Николаевна!

Очень рад буду сегодня вечером видеть Вас в своем музейчике и показать Вам еще Вами у меня невиданное.

Искренне Ваш преданный и уважающий коллега Вас. Тарновский»¹¹

Листа написано під час перебування К. М. Скаржинської в Києві навесні 1891 р. й відомо, що вона відвідала колекціонера у присутності К. В. Болсуновського.

Зазначимо, що до бібліотеки Лубенського музею В. В. Тарновський надсилав видані ним каталоги збірки,¹² відповідно він мав і видання музею у Круглику.¹³

Отже, взаємовідносини двох фундаторів музейної справи України, меценатів В. В. Тарновського та К. М. Скаржинської сприяли поповненню зібрань, популяризації знань про старожитності та національну культуру, були теплими і дружніми.

Джерела та література:

- 1 Р-в В. Музеи // Энциклопедический словарь Брокгауза Ф. А. и Ефрона И. А. СПб., 1897. — Т. XX. — С. 121.
- 2 Супруненко О. Б. Археологічне зібрання К. М. Скаржинської // Археологія. — 1990. — № 4. — С. 99.
- 3 Супруненко О. Б. Ф. І. Камінський — дослідник пам'яток археології Полтавщини // Археологія. — 1991. — № 3. — С. 72; він же. Археологічні дослідження і зібрання Г. С. Кир'якова // Питання археології Сумщини. — Суми, 1990. — С. 13 — 14.
- 4 Супруненко А. Б. Археологические исследования Ф. И. Каминского в Нижнем Посулье // 1000-летие города Лубны. — Лубны, 1988. — С. 12—15.
- 5 Федір Камінський (1845—1891): Наукова та епістолярна спадщина (Укл. Пустовіт Т. П., Супруненко О. Б. — Полтава, 1992. — С. 95—110.
- 6 Каталог собрания археологических и исторических древностей Екатерины Николаевны Скаржинской. (Сост. Зосимович А. П. — Под ред. Антоновича В. Б. — Рукопись // ДАПО. — 1891—1892. — Ф. 222. — Оп. 1. — Спр. 2. — А. 1 —124; Каталог Археологического отдела Полтавского музея: Рукопись // Фонди Полтавського краєзнавчого музею. — Т. 1. — С. 1 — 110.
- 7 Колекція Круглицького музею була подарована власницею 1906 р. Природничо-історичному музеєві Полтавського губернського земства, сучасному Полтавському краєзнавчому музеєві. Частково знищена в роки Вітчизняної війни (1943 р.). Розподілена між обласним краєзнавчим музеєм, Полтавським художнім музеєм та Державним архівом Полтавської області (ф. 222).
- 8 Державний архів Полтавської області — ДАПО). — Ф. 222. — Оп. 1. — Спр. 53. А. 27. Повна публікація тексту листа: Федір Камінський (1845—1891): Наукова та епістолярна спадщина... — С. 136—154.
- 9 ДАПО. — Ф. 222. — Оп. 1. — Спр. 1. — А. 1—1 зв. Готується до друку у 2-му числі «Полтавського археологічного збірника» (Полтава, 1994, с. 126—128).
- 10 Супруненко О. Б. Ф. І. Камінський — археолог, краєзнавець, музейний діяч. // Федір Камінський (1845 — 1891): Наукова та епістолярна спадщина... — С. 5—20.
- 11 ДАПО. — Ф. 222 — Оп. 1. — Спр. 129. — А. 1.
- 12 Тарновский В. В. Каталог предметов малорусской старины и редкостей В. В. Тарновского. Шевченко. — [К], 1893; Каталог украинских древностей коллекции В. В. Тарновского. — К., 1898. — Т. 1.
- 13 Программа для собирания народных писанок. (Сост. Кульжинский С. К. — К., 1895: Описание коллекции народных писанок / Сост. Кульжинский С. К. — М., 1899.

